

»DOM MOLITVE ZA SVE NARODE« (Iz 56, 7)
Analiza masoretskog teksta i Septuaginte kao hermeneutskog
preduvjeta novozavjetne recepcije Iz 56, 7¹

Mario CIFRAK, Zagreb

Sažetak

Ova egzegetska studija želi proučiti značenje Iz 56. Taj se tekst pojavljuje citiran i u sinoptičkim evanđeljima (usp. Mk 11, 17//Mt 21, 13//Lk 19, 46). Da bismo ispravno razumjeli navod važno je znati da su pisci evanđelja citirajući ga imali pred očima njegov širi kontekst. Zato je prvi zadatak ograničavanje perikope kojoj pripada ovaj citat u TM i LXX. Komentari se redovito zaustavljaju na Iz 56, 8, tj. pokazuju da je cjelina Iz 56, 1–8. Praznina koju nalazimo u kodeksu B 19^A (L) poslije r. 9 potiče na razmišljanje da bi cjelina trebala biti Iz 56, 1–9. Sam mikrokontekst ograničili smo prema liturgijskom čitanju na Iz 56, 6–9. Odatle izvornost i jedinstvenost ove studije. Na početku valja nam vidjeti izvorni TM Iz 56, 6–9 i njegovu egzegezu. Na temelju nje došli smo do ključnih motiva, a to su: tuđinci, gozba, pridruživanje i Dom molitve. Riječ je o tekstu koji se sluša u liturgiji. Evanđelisti pak koriste ne izvorni nego grčki tekst. Važno je uočiti svaki odmak od originala jer može promijeniti smisao koji onda ima presudni utjecaj na novozavjetni tekst. Na temelju ključnih motiva možemo zaključiti da je prema TM i LXX Iz 56, 6–9 Hram Dom molitve za sve narode. Jahve će skupiti raspršene Izraelce, ali i druge (poganske) narode. Svi su pozvani na gozbu koja ima slavljenički, ali ne žrtveni karakter.

Ključne riječi: Iz 56, 7, Dom molitve, narodi, gozba, sinoptici.

1. Problematika

Za razumijevanje tzv. »čišćenja« Hrama kako nam ga donose sinoptici (usp. Mk 11, 17//Mt 21, 13//Lk 19, 46) vrlo je važno 56. poglavlje proroka Izaije. Sam redak *in examine* Iz 56, 7 pripada perikopi Iz 56, 1–9. No, redovito se tu perikopu delimitira na prvih osam redaka pa je 9. redak problematičan. Stoga prije svega valja vidjeti kako uopće čitati taj redak, s onim što prethodi ili s onim što slijedi. Gotovo svi suvremeni prijevodi i brojni komentari Izaijinog teksta delimitiraju perikopu na Iz 56, 1–8. Mislim da je stoga neminovno utvrditi granice perikope da

¹ Zahvaljujem prof. dr. Tomislavu Vuku, OFM, na konstruktivnim opaskama uz ovu analizu.

bi se došlo do *intentio auctoris* na temelju ispravne egzezeze. Pristup ovom tekstu posve je jedinstven u čitanju Iz 56, 1–9 i pokušaju opravdanja egzegezom koja smješta odlomak ne samo unutar Tritoizaije nego unutar cijelog Izaijinog opusa. Mislim da je taj sinkronijski pristup relevantan za aktualizaciju u svako vrijeme pa tako i u Isusovo, odnosno vrijeme prve Crkve.

2. Delimitacija

2.1. Iz 56 (TM)

56:1 כֹּה אָמַר יְהוָה וְהָיָה שִׁמְרוּ מִשׁ פֶּטַע וְעָשׂוּ צַדִּיקָה
כִּי־קָרוּ בָהּ יִשׂוּאֲעֲתִי לְבוֹא וְצַדִּיקָתִי לָהּ גְלוּת:
2 אֲשֶׁר־יֵאֱנֹשׁ יַעֲשֶׂה־זֹאת וּבֶן־אָדָם יַחְזִיק בָּהּ
שִׁמֵר שֶׁבֶת מִחֲלָלוֹ וְשִׁמֵר יָדוֹ מֵעֲשׂוֹת כָּל־רָע: ס
3 וְאֵל־יֹאמֵר בֶּן־הַנֶּכֶד הַנֶּלֶל וְהָאֵלִיָּהּ וְהָאֵלִיָּהּ וְהָאֵלִיָּהּ
הַבְּהֵל יַבְדִּילֵנִי יְהוָה מֵעַל עַמּוֹ
וְאֵל־יֹאמֵר הַסְּרִיס הֵן אֲנִי עַיִבֵּשׁ: ס
4 כִּי־כֹה אָמַר יְהוָה
לְסְרִיסִים אֲשֶׁר יִשְׁמְרוּ אֶת־שִׁבְתוֹתַי
וּבְחָרוּ בְּאֲשֶׁר חֲפָצְתִי וּמְחֻזְקִים בְּבְרִיתִי:
5 וְנָתַתִּי לָהֶם בְּבֵיתִי וּבְחֻמּוֹתַי יָד וְשֵׁם טוֹב מִבְּנִים וּמִבָּנוֹת
שֵׁם עוֹלָם אֲתָלוּ אֲשֶׁר לֹא יִכְרַת: ס
6 וּבְנֵי הַנֶּכֶד הַנֶּלְוִים עַל־יְהוָה
לְשָׂרְתוּ וּלְאָהֲבָה אֶת־שֵׁם יְהוָה לִהְיוֹת לוֹ לְעֹבְדִים
כָּל־שִׁמֵר שֶׁבֶת מִחֲלָלוֹ וּמְחֻזְקִים בְּבְרִיתִי:
7 וְהַבְּיָאוֹתִים אֶל־הַר קָדְשִׁי וְשִׁמְחָתִים בְּבֵית תְּפִלָּתִי
עוֹלְתֵיהֶם וּבְחִיהֶם לְרָצוֹן עַל־מִזְבְּחִי
כִּי בֵיתִי בֵּית־תְּפִלָּה יִקְרָא לְכָל־הָעַמִּים:
8 נֹאם אֲדֹנָי יְהוָה מִקֶּבֶד נְדָחֵי יִשְׂרָאֵל
עוֹד אֶקְבַּע עֲלֵיהֶם לְנִקְבְּצוֹתָם:
9 כָּל חֵיתוֹ שָׂדֵי אֲתִיו לֶאֱכֹל כָּל־חֵיתוֹ בִּיעֵר: ס
10 צִפּוֹי עוֹרִים כָּלֵם לֹא יָדְעוּ
כָּלֵם כָּלְבִים אֱלֹמִים לֹא יוֹכְלוּ לְנַבֵּחַ
הַזִּים שֹׁכְבִים אֲהַבִּי לְנוֹם:
11 וְהַכָּלְבִים עוֹזֵי־נַפֶּשׁ לֹא יָדְעוּ שֶׁבַע עֵה
וְהַמָּה רָעִים לֹא יָדְעוּ הַבֵּין
כָּלֵם לְדַרְכָם פָּנוּ אִישׁ לְבַצְעוֹ מִקְצָהוֹ:
12 אֲתִיו אֶקְחָה־יַיִן וְנִסְבָּאָה שִׁכָר
וְהָיָה כְּזֶה יוֹם מִחֵר גְּדוֹל יֵתֵר מְאֹד:

¹*Ovako govori Jahve: »Držite se prava i činite pravdu, jer će uskoro doći moj spas i objaviti se moja pravednost.«* ²*Blago čovjeku koji čini tako i sinu čovječjem što se toga pridržava: koji čuva subotu od njezinog oskvrnjivanja i koji ruke svoje čuva od svakoga zla djela.* ³*Neka sin tuđinčev koji je prionuo uz Jahvu ne govori: »Jamačno će me Jahve odvojiti od svojega naroda.«* *Neka uškopljenik ne govori: »Ja sam, evo, tek suho drvo.«* ⁴*Jer ovako govori Jahve: »Uškopljenicima koji obdržavaju subotu, koji izabiru što je meni drago i ostanu postojani u Savezu mome –* ⁵*dat ću im u kući svojoj i među svojim zidovima spomenik i ime, bolje nego sinove i kćeri, dat ću im vječno ime koje neće biti iskorijenjeno.* ⁶*A sinove tuđinske koji pristadoše uz Jahvu da mu služe i da ljube ime Jahvino i da mu budu službenici, svakoga koji čuva subotu od njezinog oskvrnjivanja i postojani su u Savezu mome,* ⁷*njih ću dovesti na svoju svetu goru i razveseliti ih u svojem Domu molitve. Njihove žrtve paljenice i klanice bit će ugodne na mojem žrtveniku, jer će se Dom moj zvati Dom molitve za sve narode.«* ⁸*Riječ je Gospoda Jahve koji sabire raspršene Izraela: »Sabrat ću još k njemu, k njegovim sabranima.«* ⁹*Sve njegove zvijeri poljske, dođite jesti, sve njegove zvijeri šumske!* ¹⁰*Svi su mu stražari slijepi, i ništa ne shvaćaju. Svi su oni psi nijemi, ne mogu lajati. Sanjaju i drijemlju, najmilije im spavati.* ¹¹*Psi su to proždrljivi, nezasićeni; pastiri su to bez razbora: svaki svojim putem okreće, svaki za dobitkom svojim.* ¹²*»Dođite, donijet ću vina; napit ćemo se pića žestoka, i sutra će biti kao danas, izobilje veliko, preveliko!«*

Tekst ovoga poglavlja je podijeljen liturgijskim čitanjem na smislene cjeline 56, 1–2; 56, 3; 56, 4–5; 56, 6–9; 56, 10 – 57, 14, a na što upućuje i \mathfrak{D}^2 iza 2.3.5 i 9. retka u 56. poglavlju, odnosno 57, 14.

2.1.1. Iz 56, 6-9

Redak *in examine* pripada cjelini 56, 6-9. Ova cjelina zadana je i samim rukopisom B 19^A (L) koji ostavlja prazninu iza 9. retka.³ Naime, tema o sinovima tuđinskim već je najavljena u 3. retku gdje čitamo: »Neka sin tuđinčev koji je prionuo uz Jahvu ne govori: 'Jamačno će me Jahve odvojiti od svojega naroda!'« Uvjet je da je tuđinac prionuo uz Jahvu. No to nije dovoljno jer upravo 6. redak nastavlja i razvija misao o prijanjanju koje se onda očituje u služenju, ljubavi pre-

² BHS navodi oznaku za smislenu cjelinu koja ne postoji u rukopisu; usp. *Biblia Hebraica Stuttgartensia*, Stuttgart, 1990., manje izdanje, IV.

³ Usp. D. N. FREEDMAN (ur.), *The Leningrad Codex. A Facsimile Edition*, Grand Rapids – Cambridge – Leiden – New York – Köln, 1998., folio 241 verso i folio 242 recto. Cjelinu 56, 1–9 nalazimo i u IQIz^a i IQIz^b; usp. U. BERGES, *Das Buch Jesaja. Komposition und Endgestalt*, Freiburg – Basel – Wien – Barcelona – Rom – New York, 1998., 466, bilj. 251. Za posredovanje ovog teksta zahvaljujem mr. Darku Tepertu, OFM.

ma imenu Jahvinu, te čuvanju i neoskrvnjivanju subote (usp. r. 2) i postojanosti u Savezu njegovu. Zauzvrat će ih Jahve dovesti na svoju svetu goru i razveseliti u svojem Domu molitve. Naime, njihove žrtve paljenice i klanice bit će ugodne na njegovu žrtveniku jer će to biti Dom molitve za sve narode. To govori Gospodin Jahve koji sabire raspršene Izraela i još će sabrati k njemu njegove sabrane. Pozvani su da dođu jesti sve njegove poljske zvijeri i sve njegove zvijeri u šumi.

2.2. Iz 56, 6–9 (LXX)

Važno je delimitiranu cjelinu Iz 56, 6–9 usporediti s tekstom LXX jer je no-vozvjetni citat retka 7 iz ove perikope na grčkom. Pa pogledajmo stoga sam grčki tekst i ustanovimo razlike s obzirom na masoretski tekst.

6 καὶ τοῖς ἀλλογενέσι τοῖς προσκειμένοις κυρίῳ δουλεύειν αὐτῷ καὶ ἀγαπᾶν τὸ ὄνομα κυρίου τοῦ εἶναι αὐτῷ εἰς δούλους καὶ δούλας καὶ πάντας τοὺς φυλασσομένους τὰ σάββατά μου μὴ βεβηλοῦν καὶ ἀντεχομένους τῆς διαθήκης μου
7 εἰσάξω αὐτοὺς εἰς τὸ ὄρος τὸ ἅγιόν μου καὶ εὐφρανῶ αὐτοὺς ἐν τῷ οἴκῳ τῆς προσευχῆς μου τὰ ὀλοκαυτώματα αὐτῶν καὶ αἱ θυσίαι αὐτῶν ἔσονται δεκταὶ ἐπὶ τοῦ θυσιαστηρίου μου ὁ γὰρ οἶκός μου οἶκος προσευχῆς κληθήσεται πᾶσιν τοῖς ἔθνεσιν

8 εἶπεν κύριος ὁ συνάγων τοὺς διεσπαρμένους Ἰσραὴλ ὅτι συνάξω ἐπ' αὐτὸν συναγωγὴν

9 πάντα τὰ θηρία τὰ ἄγρια δεῦτε φάγετε πάντα τὰ θηρία τοῦ δρυμοῦ

⁶i tuđincima koji pristadoše uz Gospodina da mu služe i da ljube ime Gospodnje i da mu budu službenici i službenice i sve koji se čuvaju da ne oskrvnu svoju subotu i koji se drže mojega Saveza, ⁷njih ću dovesti na svoju svetu goru i razveseliti ih u svojem Domu molitve. Njihove žrtve paljenice i klanice bit će ugodne na mojem žrtveniku, jer će se Dom moj zvati Dom molitve za sve narode. ⁸Reče Gospodin koji sabire raspršene Izraela: »Sabrati ću k njemu skupštinu.« ⁹Sve divlje zvijeri, ded jedite, sve šumske zvijeri!

Iz usporedbe s TM slijede sljedeće razlike:

r. 6 – Za בְּנֵי הַנֶּכְרִי – »sinovi tuđinski« stoji τοῖς ἀλλογενέσι – »tuđincima«. Iza imenice δούλους – »sluge«, LXX dodaje još imenicu δούλας – »sluškinje«. Izričaj πάντας τοὺς φυλασσομένους – »sve koji se čuvaju« stoji u množini i prevodi tako כָּל-שֹׁמֵר – »svaki koji čuva«. Imenica τὰ σάββατα je prijevod imenice שַׁבָּת – »subota« uz koju ne stoji zamjenica μου – »moja«. Uz infinitiv βεβηλοῦν – »oskrvnuti« ne stoji posvojna zamjenica kao u בְּהִלְכֶךָ – »od njezinog oskrvnjivanja«.

r. 7 – Izričaj ἔσονται δεκταί – »bit će ugodne« prevodi s לְרֵצוֹן – »ita ut placeant (Deo)«.⁴

r. 8 – Izričaj εἶπεν κύριος – »reče Gospodin« prevodi s נֹאֵם אֲדֹנָי יְהוָה – »riječ Gospodina Jahve«. Ne prevodi prilog עוֹד – »još«. Imenicom συναγωγή – »skup, skupštinu« prevodi s צִיּוֹן בְּיַד יְהוָה – »njegove sabrane«.

r. 9 – τὰ θηρία τὰ ἄγρια – »divlje zvijeri« stoji bez posvojne zamjenice kao u שָׂדֵי חֵיטָו – »njegove poljske zvijeri«, a imperativom φάγετε – »jedite« preveden je finalni infinitiv לֶאֱכֹל – »jesti« dok je imperativ אָתִיּוּ – »dođite« preveden s δεύτε – »ded, dederte«. Izričaj בְּיַעַר – »u šumi« preveden je genitivom τοῦ δρυμοῦ – »(hrastove) šume«.

3. Egzegeza – Iz 56, 7

Redak *in examine* očito pripada cjelini Iz 56, 6–9. Pogledajmo najprije sam mikrokontekst!

3.1. Iz 56, 6

וּבְנֵי הַנֶּכֶר הַנְּלֻיִם עַל־יְהוָה
לְשֵׁרְתוֹ וּלְאַהֲבָה אֶת־שֵׁם יְהוָה לְהִיּוֹת לוֹ לְעִבְדִּים
כָּל־שָׁמֶר שַׁבָּת מִחַלְּלוֹ וּמַחְזִיקִים בְּבְרִיתִי:

A sinove tuđinske koji pristadoše uz Jahvu da mu služe i da ljube ime Jahvino i da mu budu službenici, koji poštuju subotu i ne oskvrnjuju je i postojani su u Savezu mome

Izričaj וּבְנֵי הַנֶּכֶר – »sinovi stranca« dolazi još jedino u Iz 56, 3 i to u jednini kao »sin stranca«. Inače pojam הַנֶּכֶר dolazi uvijek u *status constructus* kao הַנֶּכֶר הַלֵּוִי – »tuđi bogovi« (usp. Post 35, 2.4; Jš 24, 23; Suci 10, 16; 1 Sam 7, 3; 2 Ljet 33, 15) s iznimkom u 2 Ljet 14, 2 gdje nalazimo מִזְבְּחוֹת הַנֶּכֶר – »tuđinski žrtvenici«. Dakle riječ je o strancima koji imaju svoje bogove i svoje žrtvenike. Precizira se da su to sinovi stranca koji su pridruženi הַנְּלֻיִם Jahvi (usp. također Est 9, 27; Iz 14, 1).⁵ Sličan izričaj⁶ o pridruživanju Jahvi nalazimo u Jr 50, 5 gdje se govori o sinovima Judinim koji se žele pridružiti Jahvi, a u Zah 2, 15 to će učiniti mnogi (poganski) narodi (גוֹיִם רְבִים). Infinitivi לְשֵׁרְתוֹ, לְאַהֲבָה i לְהִיּוֹת pokazuju

⁴ Usp. F. ZORELL, *Lexicon Hebraicum Veteris Testamenti*, Rim, 1989., 787.

⁵ Usp. također M. GREENBERG, »A House of Prayer for All Peoples«, u: *Jerusalem. House of Prayer for All Peoples in the Three Monotheistic Religions*, Jeruzalem, 2001., 32.

⁶ Naime glagol לִוּהַּ dolazi i s prijedlogom אֶל. No to ne mijenja značenje izričaja; usp. F. ZORELL, *nav. dj.*, 392.596.

nam namjeru toga pridruživanja. Sinovi stranca trebaju mu/ga služiti, ljubiti ime Jahvino i biti mu sluge. Isti oblik služenja nalazimo u Pnz 10, 8 gdje se govori o plemenu Levijevu koje je Jahve postavio da mu služi (usp. također Pnz 21, 5; 2 Ljet 29, 11; Ez 40, 46). Za takvo služenje određeni su također Aron i njegovi sinovi (usp. 1 Ljet 23, 13). U Iz 56, 6 vidimo da su na takvo svećeničko služenje pozvani sinovi tuđinski (usp. Iz 66, 21). S obzirom na glagol »ljubiti« Jahve traži od Izraela da ga ljubi (usp. Pnz 10, 12; 11, 13.22; 19, 9; 30, 6.16.20; Jš 22, 5; 23, 11), jer je on ljubio njegove očeve (usp. Pnz 10, 15).⁷ No ovdje su pogani pozvani ljubiti Jahvu kao što ga Izrael treba ljubiti. Po formuli לֹא לְהִיִּית לֹא u kojoj se לֹא odnosi na Jahvu, »biti Jahvin sluga« značilo bi »biti narod njegove baštine« (usp. Pnz 4, 20), »njegov predragi vlastiti narod« (usp. Pnz 7, 6; 14, 2; 26, 18).⁸ Tuđinci su pozvani biti sluge Jahvine tj. njegov narod kao što je Izrael. Možemo se pitati: radi li se o nekom novom Božjem narodu uz Izrael ili oni s Izraelom trebaju činiti već izabrani narod?

כָּל-שֹׁמֵר – »svaki koji čuva« subotu (שֶׁבֶת) aludira na r. 2 gdje se govori o onomu koji čuva subotu. Naime, riječ je o čovjeku, sinu čovječjem koji je blažen jer se drži prava i čini pravdu. U r. 6. riječ je o sinovima tuđinskim koji su pristali uz Jahvu i koji su pozvani čuvati subotu.

r. 2: אֲשֶׁרִי אָנוֹשׁ יַעֲשֶׂה-זֹאת וּבֶן-אָדָם יִחְזִיק בָּהּ שֹׁמֵר שֶׁבֶת מִחֻלָּלוֹ

r. 6: וּבְנֵי הַנֹּכֵר הַגֵּלִיִּים עַל-יְהוָה ... כָּל-שֹׁמֵר שֶׁבֶת מִחֻלָּלוֹ

r. 2: *Blago čovjeku koji čini tako i sinu čovječjem što se toga pridržava: koji čuva subotu od njezinog oskvrnjivanja ...*

r. 6: *A sinove tuđinske koji pristadoše uz Jahvu ... svakoga koji čuva subotu od njezinog oskvrnjivanja*

Iz ove usporedbe proizlazi da je čovjek, sin čovječji, i sin tuđinčev koji je prionuo uz Jahvu, koji se drži prava i čini pravdu i čuva subotu od njezina oskvrnjivanja. To je potrebno jer će uskoro doći Jahvin spas i objaviti se njegova pravednost (usp. Iz 56, 1). Dakle govori se o ljudima općenito pa to onda znači da se misli i na Židove i na tuđince koji su pristali uz Jahvu.⁹

⁷ Usp. također L. RUSZKOWSKI, *Volk und Gemeinde im Wandel*. Eine Untersuchung zu Jesaja 56 – 66, Göttingen, 2000., 140.

⁸ Inače formula לֹא לְהִיִּית לֹא + לֹא עֲבָדוֹת dolazi u Jr 34, 16. Literarnu ovisnost nije moguće dokazati, premda se ovom tvrdnjom pokazuje da cijeli r. 6. nije redakcijski. Usp. W. LAU, *Schriftgelehrte Prophetie in Jes 56–66*. Eine Untersuchung zu den literarischen Bezügen in den letzten elf Kapiteln des Jesajabuches, Berlin – New York, 1994., 276.

⁹ Usp. W. LAU, *nav. dj.*, 267.

וּמְחֻזְקִים בְּבְרִיתִי – i koji su postojani u Savezu mome« – izričaj je koji nalazimo i u r. 4. Tamo je riječ o uškopljenicima koji obdržavaju subotu, izabiru što je Jahvi drago i ostaju postojani u njegovu Savezu. I sin(ovi) tuđinčev(i) pozvan(i) je(su) da ostane(u) postojan(i) u Jahvinu Savezu. Na postojanost u Savezu pozvani su dakle tuđinci zajedno s eunusima. Pojam »eunuh« (סְרִיס) nalazimo u Post 37, 36; 39, 1; 40, 2.7; 1 Sam 8, 15; 1 Kr 22, 9; 2 Kr 8, 6; 9, 32; 18, 17; 20, 18; 23, 11; 24, 15; 25, 19; 1 Ljet 28, 1; 2 Ljet 18, 8; Est 1, 3.10.12.15; 2, 3.14.15.21; 6, 2; 7, 9; Iz 39, 7; Jr 34, 19; 38, 7; 39, 3.13; 52, 25; Dn 1, 7.8.9.10.11.18. Taj pojam može označavati službenika (usp. 1 Kr 22, 9), odnosno visokog stranog službenika (usp. Post 37 – 38; 2 Kr 18, 17; Est 1, 10–11). No, ako se ovdje eunuhe spominje u kontekstu sinova tuđinskih, vjerojatno se misli na Pnz 23, 2, gdje se govori o uškopljenicima.¹⁰ Izričaj בְּבְרִית – »u Savezu mome« podsjeća nas na poticaj da Izrael prihvati Savez Jahvin (usp. Pnz 29, 11; Ps 44, 18; Ez 16, 8) i na kralja kad obnavlja taj Savez (usp. 2 Kr 23, 3), odnosno na nevjeru Savezu njegovu (usp. Ps 78, 37). Dakle postoji mogućnost da Izrael bude nevjeran Savezu, pa Jahve poziva sinove tuđinske i uškopljenike koji su, za razliku od Izraelaca, postojani u Savezu.

3.2. Iz 56, 7

וְהֵבִיאֹתִים אֶל־הַר קְדְשִׁי וְשִׁמְחָתִים בְּבֵית תְּפִלָּתִי
 עוֹלְתֵיהֶם וּזְבַחֵיהֶם לִי רִצּוֹן עַל־מִזְבְּחִי
 כִּי בֵיתִי בֵית־תְּפִלָּה לֵה י קְרָא לְ כָל־הָעַמִּים:

... njih ću dovesti na svoju svetu goru i razveseliti u svojem Domu molitve. Njihove žrtve paljenice i klanice bit će ugodne na mojem žrtveniku, jer će se Dom moj zvati Dom molitve za sve narode.

הֵבִיאֹתִים – »njih ću dovesti« – sinove tuđinske i uškopljenike dovest će Jahve na svoju svetu goru (usp. također Neh 1, 9). »Goru svetosti« (הַר־קְדֶשׁ) nalazimo u Ps 2, 6; 43, 3; 48, 2; Iz 11, 9; 57, 13; 65, 11.25; 66, 20; Jr 31, 23; Dn 9, 16.20; Jl 4, 17; Ob 17; Zah 8, 3. Riječ je o Sionu, svetoj gori (usp. Ps 2, 6; 48, 2; Jl 4, 17; Ob 17), svetoj gori (usp. Ps 43, 3; Iz 11, 9; 57, 13; 65, 11.25; Jr 31, 23; Dn 9, 20), svetoj gori u Jeruzalemu (usp. Iz 66, 20; Dn 9, 16; Zah 8, 3). Jahve će dovesti strance i uškopljenike na Sion, svoju svetu goru koja je u Jeruzalemu i koja se gotovo s njim poistovjećuje (usp. Zah 8, 3). On će ih razveseliti (usp. Iz 61, 7; 66, 5.10; Jr 31, 13) u domu svoje molitve. Da bismo ispravno shvatili izričaj תְּפִלָּתִי בְּבֵית, odnosno בֵּית־תְּפִלָּה לֵה, koje nalazimo jedino u Iz 56, 7, treba vidjeti što znači pojam »dom« odnosno izričaj »moj dom« (בֵּיתִי). Jahve govori o svojem domu

¹⁰ Usp. H. SIMIAN-YOFRE, *Testi isaiani dell'Avvento. Eseggesi e liturgia*, Bologna, 1996., 165.

u 1 Ljet 28, 6; Jr 12, 7; Ez 23, 39; 44, 7; Hag 1, 9; Zah 1, 16; 3, 7. Salomon će sagraditi dom Jahvi (usp. 1 Ljet 28, 6). Jahve je ostavio svoj dom (usp. Jr 12, 7). Dom Jahvin je svetište koje je obeščašćeno (usp. Ez 23, 39; 44, 7). Jahvin dom je razvaljen (usp. Hag 1, 9). Obećanje Jahvina povratka u Jeruzalem obećanje je ponovne izgradnje njegova doma i upravljanja njime (usp. Zah 1, 16; 3, 7). Riječ je o svetišu u Jeruzalemu, tj. Hramu. Hram je dom molitve. L. Ruszkowski¹¹ nalazi vezu između doma molitve sa sličnim motivom **בֵּית הַתְּפִלָּה** u Iz 60, 7:

Iz 60, 7: יַעֲלוּ עַל־רֶצוֹן מִזְבְּחֵי וּבֵית הַתְּפִלָּה אֵל פֶּאֶר
וּזְבַחֵיהֶם לְרֶצוֹן עַל־מִזְבְּחֵי כִּי בֵּיתֵי בֵּית־תְּפִלָּה לֵהּ וְ קָרָא לְ כָל־הָעַמִּים
עוֹלְתֵיהֶם :Iz 56, 7

*Iz 60, 7: Penjat će se ko ugodna žrtva na moj žrtvenik, proslavit ću **Dom Slave svoje**.
Iz 56, 7: Njihove žrtve paljenice i klanice bit će ugodne na mojem žrtveniku, jer će
se Dom moj zvati **Dom molitve** za sve narode.*

Iz ovog uspoređivanja vidimo da je Dom molitve poistovjećen s Domom slave Gospodnje.

עוֹלְתֵיהֶם וּזְבַחֵיהֶם – žrtve »paljenice i klanice« nalazimo u Izl 18, 12; Pnz 12, 6.11; 1 Sam 15, 22; 2 Kr 5, 17; Iz 43, 23 i Jr 7, 21.22; 17, 26. Jitro prinese Bogu paljenicu i prinos (usp. Izl 18, 12). Izraelci trebaju prinostiti paljenice i klanice Jahvi na određenom mjestu (usp. Pnz 12, 6.11). Pitanje Samuelovo upućeno Šaulu tiče se paljenica i klanica koje je imao žrtvovati narod, a koje očito nisu milije od poslušnosti njegovu glasu (usp. 1 Sam 15, 22). Naaman je odlučio prinostiti pomirnice i klanice samo Jahvi, a ne više drugim bogovima (usp. 2 Kr 5, 17). Izrael nije prinostio ovce za paljenicu i nije častio žrtvama Jahvu (usp. Iz 43, 23). Izraelci trebaju paljenicama dometnuti još i klanice. No Jahve, Bog Izraelov, nije ocima njihovim govorio o paljenicama i klanicama (usp. Jr 7, 21-22).¹² Ako budu svetkovali subotu, dolazit će iz gradova judejskih, iz okolice Jeruzalema, iz zemlje Benjaminove i iz Šefele, iz Gorja i iz Negeba, prinijeti paljenice, klanice u Domu Jahvinu (usp. Jr 17, 26). Jahvi nisu po volji (**לְרֶצוֹן**) paljenice i klanice (usp. Jr 6, 20). Na žrtvenik (**עַל־מִזְבְּחֵי**) se ne smije uspinjati stubama da se ne pokaže golotinja (usp. Izl 20, 26). Na žrtvenik se uspinju samo svećenici iz odabranog plemena (usp. 1 Sam 2, 28). Stada kedarska i ovnovi nebajotski penjat će se kao ugodna žrtva na Jahvin žrtvenik (usp. Iz 60, 7). Oskvrnjeni kruh prinose svećenici na Jahvinu žrtveniku (usp. Mal 1, 7). Prozeliti će biti razveseljeni u domu molitve. Glavni naglasak ne leži na Domu molitve nego na izričaju **לְכָל־הָעַמִּים** – »za sve

¹¹ Usp. L. RUSZKOWSKI, *nav. dj.*, 142.

¹² Usp. W. LAU, *nav. dj.*, 276.

narode«. ¹³ Taj izričaj nalazimo u Pnz 4, 19; 7, 19; Est 3, 14; 8, 13; Iz 25, 6; Zah 12, 2.3. Riječ je o narodima koji se razlikuju od Židova (usp. Pnz 7, 19; Zah 12, 2.3), ali i o narodima u koje se mogu ubrojiti i Židovi (usp. Pnz 4, 19; Est 3, 14; 8, 13; Iz 25, 6). Zanimljivo je mjesto Iz 25, 6 koje govori o gozbi koju će Jahve spremi-ti svim narodima na ovoj gori. Ruszkowski¹⁴ tumači ovo mjesto u smislu kulta i žrtvovanja, no u Iz 25, 6 riječ je o gozbi, piću i jelu.¹⁵ Poziv na jelo nalazimo u Iz 56, 9, a na piće u Iz 56, 12. Svakako da je u prvom planu za tuđince ideja Hrama kao mjesta molitve, iako je Hram i mjesto žrtvovanja. No svi narodi sabrat će se na Sionu na gozbu gdje Gospodin očituje svoju dobrohotnost i gostoljubivost.

3.3. Iz 56, 8

נָאִם אֲדֹנָי יְהוָה מִקֶּבֶץ נְדָחֵי יִשְׂרָאֵל
עוֹד אָקֵב עֲלָיו לְנִקְבְּצָיו:

Riječ je Gospoda Jahve koji sabire raspršene Izraela: »Sabrat ću još k njemu, k njegovim sabranima.«

Čini se da se autor inspirirao Iz 11, 12. Sličan izričaj o skupljanju raspršenih Izraelaca nalazimo i u Ps 147, 2. Glagol קב nalazimo u Iz 66, 18–20 gdje skupljanje Židova iz dijaspore i naroda ima za cilj Sion.¹⁶ Tako da se ne bi radilo samo o okupljanju Židova nego i tuđinaca. L. Ruszkowski¹⁷ vidi u Iz 56, 8 odgovor na tužbu u Iz 56, 3a: Neka sin tuđinčev koji je prionuo uz Jahvu ne govori: »Jamačno će me Jahve odvojiti od svojega naroda.« Kombinirajući pritužbu i odgovor donosi logični slijed misli u Iz 56, 3.8:

a) וְאֵלֵי־יֹאמֵר בֶּן־תִּנְכַר לְאֹמֵר
b) הַבְּדֵל יַבְדִּילֵנִי יְהוָה וְהָ מַעַל עָמוֹ
c) נָאִם אֲדֹנָי יְהוָה מִקֶּבֶץ נְדָחֵי יִשְׂרָאֵל
d) בֶּן־תִּנְכַר כֵּר תִּנְלֵ וְהָ אֵלֵי־יְהוָה
e) עוֹד אָקֵב עֲלָיו לְנִקְבְּצָיו

- a) Neka sin tuđinčev ne govori:
- b) »Jamačno će me Jahve odvojiti od svojega naroda.«
- c) Riječ je Gospoda Jahve koji sabire raspršene Izraela:

¹³ Usp. isto, 277.

¹⁴ Usp. L. RUSZKOWSKI, *nav. dj.*, 144.

¹⁵ Usp. H. SIMIAN-YOFRE, *nav. dj.*, 57–59.

¹⁶ Usp. U. BERGES, *nav. dj.*, 513.515.

¹⁷ Usp. L. RUSZKOWSKI, *nav. dj.*, 134–135.

- d) »Sina tuđinčeva koji je prionuo uz Jahvu
e) sabrat ću još k njemu, k njegovim sabranima.«

Odavde proizlazi suprotstavljanje **אָע לִיו אָקָב** – »sabrat ću k njemu« i **מֵעַל יְהִנֵּן כָּר** – »raspršeni Izraela« i **יְבָדִילְנִי** – »odvojiti će me od«, kao i **יֵשׁ רֵאֵל** – »sin tuđinčev«, koje prestaje u Iz 66, 18: »Dolazim da **saberem sve puke** i jezike, i oni će doći i vidjeti moju Slavu!« (יְהִים וְהִלְשֹׁנוֹת וְיִבְאוּ וְיֵרְאוּ אֶת־כְּבוֹדִי) (ב אה לָקָב אֶת־כָּל־הֶג).

3.4. Iz 56, 9

כָּל חִיתוֹ שׁ דִּי אֶתִּיו לְאָכֵל כָּל־חִיתוֹ בִּיְעָר:

Sve njegove zvijeri poljske, dođite jesti, sve njegove zvijeri šumske!

U pozadini izričaja **שׁ דִּי חִיתוֹ** – »sve njegove zvijeri poljske« čitamo Ps 104, 11, a **יְעָר בִּיְעָר** – »sve njegove zvijeri šumske« Ps 50, 10 i 104, 20, s razlikom da uz imenicu **יְעָר** u Iz 56, 9 stoji prijedlog **בִּיְעָר**. Zanimljiv je izričaj u Sef 2, 14: »sve njezine zvijeri naroda« (כָּל־חִיתוֹ־גוֹי). U Iz 56, 9 zvijeri su Izraelove, a njihova klasifikacija na poljske i šumske želi pojačati totalitet »sve«. Imperativ poziva »dođite« (אֶתִּיו) u množini je muškog roda. Na što ili na koga se odnosi? Ti su pozvani na jelo. Poziv je upućen onima iz Seira (usp. Iz 21, 12), a u Iz 56, 12 poziv je upućen na piće. Poziv je upućen najvjerojatnije raspršenima Izraela da dođu jesti, a na raspolaganju imaju sve zvijeri koje je Bog stvorio u Izraelu. Totalitet pokazuje da nema razlike među njima i da ih se ne smije dijeliti na čiste i nečiste. Štoviše, ne govori se posebno ni o divljim ni o pitomim zvijerima. To omogućava Izraelu susret s narodima, tuđincima.¹⁸ Tek u 10. retku autor počinje govoriti o »onima koji čuvaju« (צַ פִּו) Izrael. A da raspršeni Izrael ne bi bio samo pozvan na jelo, u r. 12 pozvan je i na piće.

4. Motivi

Glavni motivi koji obilježavaju retke Iz 56, 6–9 su tuđinci, gozba, pridruživanje i Dom molitve.

¹⁸ Upravo suprotno tumačenju koje alegorijski prikazuje »zvijeri« u odnosu na Iz 56, 6s, i prema kojem bi se stvorio ugođaj protiv dolaska tuđinaca k Božjem narodu, budući da oni kao »divlje zvijeri« popasoše Izrael. Usp. U. BERGES, *nav. dj.*, 466, bilj. 251.

4.1. Tuđinci

U recima Iz 56, 1–9 riječ je o tuđincima, ali i o uškopljenicima. Vratimo li se recima koje smo egzegetirali, možemo reći da je u njima isključivo riječ o tuđincima (usp. Iz 56, 6-9).

Tuđinci su spomenuti kao prvi i koji se tuže zbog mogućnosti da ih Jahve izdvoji iz svoga naroda (usp. Iz 56, 3). Riječ je o onima koji su pristali uz Jahvu, o prozelitima. I upravo reci *in examine*, Iz 56, 6–9, nude odgovor. Tuđinci su Jahvini pristaše (הַגֵּלִיּוֹת, הַגֵּל וְהַ), pridruženi Izraelu. S pravom se pitamo zašto ovi reci govore o tuđincima, osobito ako imamo na pameti da su stavljeni uz bok uškopljenicima. Izričaj je preciziran jer se uvijek govori o sinu, odnosno sinovima tuđinskim (בְּנֵי הַגֵּר כִּרְבִּי, בְּנֵי הַגֵּר כִּרְבִּי). Oni će biti dovedeni na Jahvinu svetu goru i u njegov Dom. Tuđinci predstavljaju opasnost za narod Izraela ukoliko nisu od početka dionici povijesti spasenja i Božjih obećanja.¹⁹ Rješenje ovoga problema je u rukama Božjim kako vidimo u Iz 56, 8. Naime, on se predstavlja kao onaj koji sabire raspršene Izraela i k njemu će još sabrati, k njegovim sabranima. Bojazan tuđinaca koji su pristupili Izraelu očituje se u konstataciji da će ih Bog jamačno odvojiti (הַבְּדִיל יִבְרִילְנִי) od svojega naroda. No to nije nakana Jahvina jer su upozoreni da ne kažu (אֵל-יְאִמְרוּ) tako. On ih očito drži dijelom svoga naroda jer su pristali uz njega. Božja nakana je da sabere raspršene Izraela, ali i da sabere **sve narode** kako stoji u Iz 66, 18 (אֶת-כָּל-הַגּוֹיִם). Odtale vidimo da se uopće ne govori o tuđincima, tj. prozelitima, nego o raspršenima Izraela u koje se i prozeliti ubrajaju. Osim toga Božja nakana ide do te mjere da on želi sabrati sve narode, dakle i pogane koji još nisu pristali uz Jahvu. Njegov će dom biti dom molitve za sve narode (לְכָל-הָעַמִּים). Iz ova dva teksta proizlazi suprotnost narodi (הָעַמִּים) i (הַגֵּלִיּוֹת) (poganski) narodi (הַגֵּלִיּוֹת). Kad govorimo o narodima (הָעַמִּים), onda govorimo o narodima među koje možemo svrstati ili s kojima možemo usporediti i izraelski narod (usp. Iz 25, 6; Pnz 4, 19; Est 3, 14; 8, 13). U slučaju termina הַגֵּלִיּוֹת mislimo na poganske narode (usp. Pnz 11, 23; Jl 4, 2.12; Hag 2, 7; Zah 12, 9; 14, 2), ali i na Židove (usp. Jr 25, 15.17). Kuća molitve bit će dakle za sve narode, uključujući i Izrael.²⁰ A sabiranje na Svetoj gori u Domu molitve, u Jeruzalemu, odnosi se na prozelite koji su već dio naroda ali i na poganske narode (usp. Iz 56, 7; 66, 20). Iako je riječ o prozelitima koji su iz poganskih naroda pristupili Jahvi, ipak je riječ o dijelu Izraela, o onima koji su prihvatili njegov Savez i subotu. Što omogućuje njihov susret, osim što ih sam Jahve dovodi zajedno?

¹⁹ Usp. L. RUSZKOWSKI, *nav. dj.*, 136.

²⁰ Usp. I. FISCHER, *Tora für die Israel – Tora für die Völker*. Das Konzept des Jesajabuches, SBS 164, Stuttgart, 1995., 23.

4.2. Gozba

Mislim da u našem razmišljanju o susretu naroda, osobito Židova i pogana treba napraviti mogućnost da oni budu zajedno. Gozba je najeminentniji oblik susreta i zajedništva. Brojni propisi o jelu branili su zajedničko blagovanje, stoga upravo tu treba promijeniti propise, odnosno bolje rečeno, treba ih dokinuti. Zakon nije moguće dokinuti jer je on Božja riječ koja ostaje i vrijedi, ali mu valja vratiti izvornost, Božju prvotnu nakanu. Valja uočiti da je sve dobro što je Bog stvorio, pa stoga i govor u Iz 56, 9 o životinjama i pozivu sabranima Izraela da blaguju sve životinje bez razlike otvara mogućnost da se pri tom blagovanju susretnu s onima koji takvih razlika ne poznaju i ne prave, kojima su sve životinje jednake s obzirom na čisto i nečisto. Jahve će takvu gozbu pripremiti za sve narode, uključujući i Židove (usp. Iz 25, 6).

Zanimljivo je da su oni koji su se pridružili Jahvi (הַגֵּלִיּוֹת) svi oni koji su se pridružili Židovima u Est 9, 27:

קִימוּ וְקַבְּלוּ הַיְהוּדִים עֲלֵיהֶם וְעַל־זֶרַע עִם וְעַל כָּל־הַגֵּלִיּוֹת עֲלֵיהֶם
וְלֹא יַעֲבֹר לְהוֹיֹת עֲשִׂים אֶת שְׁנֵי הַיָּמִים הָאֵלֶּה כְּכַתְּבָם וְכִזְמָנָם בְּכָל־שָׁנָה וְשָׁנָה:

Židovi se neopozivo obvezaše i prihvatiše za se, za svoje potomke i za sve one koji se s njima budu udružili, da će svake godine slaviti ta dva dana prema tom propisu i u to vrijeme.

Spominju se u kontekstu obvezivanja na slavljenje Purima. Taj se blagdan obilježavao svake godine 14. i 15. adara, a slavio je spasavanje Židova u Perziji za vrijeme kralja Artakserksa od planiranog uništenja.²¹ Važno je spomenuti da se ovo slavlje odvija u znaku jedenja i pijenja, čak opijanja.²² I sam Iz 56 spominje upravo slično slavlje uz jelo i piće (rr. 9 i 12).

4.3. Pridruživanje

Pridruživanje Židovima spominje već sam Izaija u 14, 1: »Da, smilovat će se Jahve Jakovu i opet izabrati Izraela, dati mu da počine u svojoj zemlji. Pridružiti će im se došljak (הַגֵּר עֲלֵיהֶם וְנִלְוָה) i priključiti se domu Jakovljevu.« Došljak je הַגֵּר. Osim ovakvog pridruživanja narodu imamo, kako smo već vidjeli, i pridruživanje Jahvi, i to sinova Judinih (usp. Jr 50, 5) i mnogih (poganskih) naroda (usp.

²¹ Odlomci o Purimu u Est 3, 7; 9, 20–32 bili bi prerade koje ovo pripovijedanje o spasenju čine legendom o blagdanu (hieros logos); usp. I. MÜLLNER, »Altes Testament«, u: *Jüdische und christliche Feste. Perspektiven des Alten und Neuen Testaments*, Würzburg, 2002., 49.

²² Usp. isto, 50.

Zah 2, 15). Pitamo se tko se komu pridružuje pa s obzirom na onoga ili ono, tj. komu ili čemu pridruživanja uočavamo dvojakost izričaja:

- a) domu Jakovljevu (עַל-בֵּית יַעֲקֹב; Iz 14, 1), Židovima (יְהוּדָיִם; Est 9, 27),
- b) Jahvi (עַל-יְהוָה; Iz 56, 3.6; אֶל-יְהוָה; Jr 50,5; Zah 2, 15).

Što se tiče onih koji se pridružuju to su:

- a) došljaci (הַגֵּר; Iz 14, 1),
- b) svi oni koji su se pridružili Židovima (כָּל-הַגֵּלִיּוֹת; Est 9, 27),
- c) sinovi tuđinski (בְּנֵי הַגֵּר; Iz 56, 3.6),
- d) sinovi Judini (בְּנֵי-יְהוּדָה; Jr 50, 4),
- e) mnogi (poganski) narodi (גוֹיִם רַבִּים; Zah 2, 15).

U pridruživanju vidimo da su oni koji se pridružuju kući Jakovljevoj, odnosno Židovima, ponajprije došljaci. Jahvi se naime pridružju i Židovi i tuđinci. Tko se pridružuje Židovima može postati njihov sluga i mora prihvatiti njihove blagdane (usp. Iz 14, 2; Est 9, 27). Koji su se Jahvi pridružili, bilo Židovi bilo tuđinci (poganski narodi), ravnopravni su. Tu ravnopravnost očituje pojam narod, odnosno narodi (הָעַמִּים), jer se misli i na Židove i na druge (poganske) narode. I za jedne i za druge, za sve, Dom Jahvin će se zvati Dom molitve (usp. Iz 56, 7).

4.4. Dom molitve

Iako je riječ o Domu molitve, u njemu će sinovi tuđinski prinostiti žrtve paljenice i klanice. Riječ je o onima koji su pristali uz Jahvu. No kad se govori o svim narodima, uključno i o Židovima i onima koji su uz njih pristali, govori se samo o Domu molitve. Isključuju li se međusobno žrtva i molitva? U Hramu je mjesto molitve kako čitamo u Salomonovoj molitvi u 1 Kr 8, 41–43²³: »Pa i tuđinca (הַגֵּרִי), koji nije od tvojega naroda izraelskog, nego je stigao iz daleke zemlje radi Imena tvoga, jer je čuo za veliko Ime tvoje, za tvoju snažnu ruku i za tvoju mišicu podignutu – ako dođe i pomoli se (הִתְפַּלֵּל) u ovom Hramu, usliši ga s neba, gdje prebivaš, usliši sve vapaje njegove, da bi upoznali svi zemaljski narodi (כָּל-עַמֵּי הָאָרֶץ) Ime tvoje i bojali se tebe kao narod tvoj Izrael, i da znaju da je tvoje Ime zazvano nad ovaj Dom koji sam sagrađio.« Oni tuđinci koji su pristali uz Jahvu prinose i njemu ugodne žrtve. Time se označava mogućnost pristupa iz drugih naroda u Dom molitve koji je i mjesto žrtvovanja. Poziv na jelo i piće u Iz 56, 9.12 podsjeća na žrtvenu gozbu.²⁴ Na žrtvenu gozbu teško nas može asociirati

²³ Usp. također 2 Ljet 6, 32–33.

²⁴ Usp. J. L. SKA, »Le repas de Ex 24,11«, u: *Bib* (1993.), 310–311.

eshatološka gozba u Iz 25, 6 jer joj ne prethodi žrtvovanje.²⁵ Da sudionici te gozbe ne bi umrli u Božjoj prisutnosti, on će uništiti smrt zasvagda (usp. Iz 25, 8).²⁶ I ta gozba kao i Dom za sve su narode. Naime, nestanak smrti pretpostavlja prijateljstvo među narodima, a gozba pripremljena od svih životinja dokida svaku podjelu na čisto i nečisto, odnosno dokida propise o žrtvovanju koji su vrijedili u Izraelu (usp. Lev 11).

5. LXX

Budući da je Iz 56,7 citiran u NZ moramo vidjeti utjecaj grčkog prijevoda Izaijine knjige na novozavjetnu egzegezu perikope o »čišćenju« Hrama.

Iz usporedbe koju smo već načinili između TM i LXX s obzirom na cjelinu Iz 56, 6–9 želimo izvući egzegetsko-teološke odrednice za NZ. Za בני הנכר – »sinovi tuđinski« stoji τοῖς ἀλλογενέσι – »tuđincima« kao i u Iz 56, 3 ὁ ἀλλογενής – »tuđinac«. Ovaj substantivirani pridjev je jedinstven u svom prijevodu izričaja u Iz 56. No dativ množine u Iz 56, 6 sintaktički ovisi o izričaju u Iz 56, 4 τὰδε λέγει κύριος – »ovo govori Gospodin« koji se ondje odnosi na τοῖς εὐνούχοις – »uškopljenicima«. Tako zapravo LXX usko povezuje uškopljenike i tuđince s onim što im govori Jahve. Premda izričaj »sinovi tuđinski« u TM u Iz 56, 6 ovisi o glagolu koji nalazimo u Iz 56, 7 הִבִּיאֹתֵימָם – »njih ću dovesti«, što je grčki prevedeno εἰσάξω αὐτούς. Iz 56, 6 se razlikuje od TM i dodavanjem imenice δούλας – »sluškinje«. Cijelu sintagmu εἰς δούλους καὶ δούλας – »sluge i sluškinje« susrećemo još u Iz 14, 2; 1 Sam 8, 16 i 2 Ljet 28, 10. U kontekstu prikliučivanja Izraelu o došljacima se govori u Iz 14, 2 i o tome da će služiti Izraelcima kao sluge i sluškinje. Mislim da je taj tekst utjecao na prijevod Iz 56, 6 da se uz sluge pridoda i imenica sluškinje. Uz imenicu »subota« u Iz 56, 6 stoji genitiv osobne zamjenice za 1. lice jednine i odnosi se na Boga da se istakne da je subota njegova. To ne odražava hebrejski tekst koji unutar cjeline Iz 56, 1–9 tri puta spominje subotu (usp. još rr. 2 i 4). Samo Iz 56, 4 prevodi na grčki hebrejski tekst שַׁבְּתוֹתַי – »moja subota« s τὰ σάββατά μου – »moja subota«. Iz 56, 2 imenicu שַׁבָּת – »subota« prevodi s τὰ σάββατα – »subota«. Iz 56, 6 nadodaje još genitiv osobne zamjenice za 1. lice jednine vjerojatno pod utjecajem 4. retka. Taj izričaj nalazimo i u LXX: Izl 31, 13; Lev 19, 3.30; 26, 2; Ez 20, 12.13.16.20.21.24; 22, 8; 23, 38; 44, 24. U svim primjerima grčki prevodi vjerno hebrejski שַׁבְּתוֹתַי – »moja subota«. Imenica »subota« u jednini dolazi osim u Iz 56, 2.6 u Iz 1, 13 i 66, 23 a na grčki se prevodi s τὰ σάββατα osim u 66, 23 gdje stoji σάββατου.

²⁵ Protiv L. RUSZKOWSKI, *nav. dj.*, 144.

²⁶ Naime, prema biblijskom shvaćanju viđenje Boga donosi smrt; usp. J. L. SKA, *nav. dj.*, 311.

Glagol βεβηλοῦν u Ez 23, 39 govori o oskrvnjivanju Svetišta (τὰ ἄγια μου), a u Iz 56, 2.6 o oskrvnjivanju subote. U Izr 15, 8 nalazimo da je žrtva opakog mrska Jahvi, a mila mu je molitva pravednika (θυσίαι ἀσεβῶν βδέλυγμα κυρίῳ εὐχαὶ δὲ κατευθυνόντων δεκταὶ παρ' αὐτῷ). U Iz 56, 7 su žrtve tuđinaca mile Jahvi, što pretpostavlja da nisu opaki i da će mu onda i njihove molitve biti mile. A o nedragosti paljenica i klanica govori Jr 6, 20.

Izričaj יהיה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ u Iz 56, 8 tipičan je za proroke (94 puta), no u Izaiji dolazi još samo u 3, 15 što LXX ne prevodi, a Iz 56, 8 s εἶπεν κύριος – »reče Gospodin«.

Supstantivirani particip prezenta ὁ συνάγων – »onaj koji sabire, sabirač« za hebrejski oblik שָׁבַע²⁷ utjecao je na prijevod participa u nifalu istog glagola (שָׁבַע)²⁸ imenicom συναγωγή. Termin συναγωγή javlja se od 2. st. pr. Kr. i označava redovite, često svećane, skupštine udruga uz jelo i žrtvovanje.²⁹ Za Židove je to liturgijsko mjesto okupljanja u dijaspori.³⁰ Spominjanje divljih životinja (τὰ θηρία τὰ ἄγρια) iz Iz 56, 9 nalazimo i u Izl 23, 11; Lev 26, 22; Pnz 7, 22; Jš 23, 5, a πάντα τὰ θηρία τοῦ δρυμοῦ »sve šumske zvijeri« u Ps 49, 10 i 103, 20. U Izl 23, 11 riječ je o neobrađenoj njivi sedme godine da se s nje hrane životinje poljske. Riječ je i o životinjama koje su u službi prokletstva (usp. Lev 26, 22), odnosno kao prijetnja Izraelcima (usp. Pnz 7, 22) i kao prijetnja narodima koji su u Kanaanu (usp. Jš 23, 5). Prema LXX Ps 49, 10 Jahvine su sve životinje. On neće uzeti iz Izraelova doma junce i jarce. Ps 103, 20 govori o životinjama koje se šuljaju po noći, a nju je Bog stvorio. Izraelci i narodi pozvani su da ih jedu, premda se iz LXX Iz 56, 9 može shvatiti i da je poziv upućen životinjama. No prethodni redak koji govori o skupštini usmjerava nas da razumijemo da je poziv na jelo upućen Izraelu i narodima.

6. Zaključak

Iz analize hebrejskoga i grčkoga teksta možemo izvući glavne egzegetske i teološke linije teksta *in examine* Iz 56, 7.

6.1. Hebrejski tekst

Sam redak Iz 56, 7 govori o sinovima tuđinskim koje će Jahve dovesti na svoju svetu goru i razveseliti u svojem domu molitve. Njihove žrtve paljenice i kla-

²⁷ Piel particip muškoga roda.

²⁸ Nifal particip muškoga roda u množini i sufiks 3. lice jednine muškoga roda.

²⁹ Usp. L. COENEN, »Kirche«, u: *Theologisches Begriffslexicon zum Neuen Testament*, sv. II., I–Z, Wuppertal, 2000., 1137.

³⁰ Usp. G. LOHFINK, *Braucht Gott die Kirche? Zur Theologie des Volkes Gottes*, Freiburg – Basel – Wien, ²1998., 146–151.

nice bit će ugodne na njegovu žrtveniku jer će se njegov Dom zvati Dom molitve za sve narode. Iz konteksta Iz 56, 6–9, odnosno Iz 56, 1–9 saznajemo da je riječ o tuđincima koji su pristali uz Jahvu. Njihovu bojazan da ne budu isključeni iz Izraela umiruje ovaj »proročki« naviještaj Božje riječi. Oni će se naći na svetoj gori i u Domu molitve. Njihove žrtve bit će Bogu ugodne. Razlog je tog prihvaćanja u tome što je Dom u kojem se žrtvuje Dom molitve za sve narode. To mu je prvotna namjena prema 1 Kr 8, 41–43. Pa onda ako dolaze drugi narodi na molitvu i bivaju uslišani, tim više oni koji su uz Jahvu pristali.

Uz molitvu nalazimo i žrtve. Žrtve uz Jahvu pristalih tuđinaca su prihvaćene. No gledamo li izričaj »za sve narode« očito je da se misli na sve, uključno i na Izrael. Taj pak izričaj gleda na Hram kao na Dom molitve. Isključivo ga gleda pod onim prvotnim, molitvenim vidom. To je riječ Jahve koji sabire raspršene Izraela i još će sabrati k njemu, k njegovim sabranima (usp. Iz 56, 8). Ti (poganski) narodi nisu prisutni kao žrtvovatelji, no pozvani su na jelo zajedno sa Židovima. Očito onda nije riječ o žrtvenoj gozbi jer su za jelo ponuđene sve životinje, te se pretpostavlja da se ne pravi razlika između čistoga i nečistoga. Hram kao Dom molitve ne pravi razlike između Židova, prozelita, uškopljenika i poganskih naroda. Takav Hram je otvoren svima.

6.2. Grčki tekst

LXX govori o tuđincima koje će Jahve dovesti na svoju svetu goru i razveseliti u svojem Domu molitve. Njihove žrtve paljenice i klanice bit će ugodne na njegovu žrtveniku jer će se njegov Dom zvati Dom molitve za sve narode. I ovdje je riječ o onima koji su pristali uz Jahvu. No Hram je Dom molitve za sve narode. Glavni naglasak leži na molitvi koja omogućuje sabiranje poganskih naroda u Hramu. Jahve sabire raspršene Izraela i sabrat će k njemu skupštinu. Tu skupštinu zove sinagogom. Misli li se pod tim na Židove u dijaspori? Ako bismo pozitivno odgovorili, tada bi LXX suzila Božje okupljanje samo na Židove. No sinagoga je okupljala i pogane koji su bili blizi židovstvu tako da su mogli biti držani dijelom zajednice, doduše izdvojenim dijelom, i koji nisu postali prozeliti.³¹ Time bi i oni bili skupljeni zajedno sa Židovima. Kao mjesto okupljanja sinagogu zovu još i kućom molitve ili grčki προσευχή.³² Na taj način sinagoga konkurira ideji o Hramu kao Domu molitve. Time se osporava ekskluzivnost Hrama. Iz 56, 7 govoreći o Hramu kao Domu molitve za sve narode ipak želi sačuvati njegov centralni položaj u židovstvu. Izrael i skupština pozvani su na jelo, a za jelo se nude sve životinje. Da Izrael i skupština jedu zajedno pretpostavlja također nerazlikovanje

³¹ Usp. C. J. HEMER, *The Book of Acts in the Setting of Hellenistic History*, Winona Lake, 1990., 447.

³² Usp. G. LOHFINK, *nav. dj.*, 147.

između čistih i nečistih životinja. To nam pokazuje da se ne radi o žrtvenoj gozbi i da se taj skup Izraelaca i poganskih naroda ne održava zbog žrtvovanja.

6.3. Novozavjetna recepcija Iz 56, 7

Pitanje koje se iz novozavjetne recepcije Iz 56, 7 nameće je upravo hermeneutске naravi. Morali smo egzegetirati ovaj starozavjetni tekst da bismo objasnili kako se razvijao smisao koji on sada ima u Novom zavjetu i zašto su kršćani mislili da je on pisan za njih.

Iz TM i LXX Iz 56, 6–9 zaključujemo da je Hram Dom molitve za sve narode. Jahve će skupiti raspršene Izraela i k njemu druge (poganske) narode. Svi su pozvani na gozbu. Ta gozba nema žrtveni karakter. Motivi molitve i gozbe odlučujući su za novozavjetno shvaćanje kulta i štovanja Boga. U tom smjeru valja tražiti odjeke citata Iz 56, 7 u sinoptičkim evanđeljima jer je sam citat vezan za tzv. »čišćenje« Hrama. Odatle moramo zaključiti da je najvjerojatniji kontekst Isusova sukoba s Hramom posljednja večera.³³ Osim toga Isusovo »čišćenje« Hrama ne igra nikakvu ulogu u njegovu uhićenju i preslušavanju pred velikim Vijećem.³⁴ Nadalje bi se moglo misliti na protutežu koja se uspostavlja ovim događajem čišćenja Hrama »hramskom logionu« (usp. Mk 14, 58).³⁵ Blizinu ovih dvaju izričaja nalazimo u Iv 2, 13–22.

Akciju čišćenja Hrama možemo vidjeti i u vezi s Mal 3, 1–4³⁶: »Evo šaljem glasnika da put preda mnogom pripravi. I doći će iznenađa u Hram svoj Gospod koga vi tražite i anđeo Saveza koga žudite. Evo ga, dolazi već – govori Jahve nad Vojskama. ²Ali tko će podnijeti dan njegova dolaska i tko će opstati kad se on pojavi? Jer on je kao oganj ljevačev i kao lužina bjeliočeva. ³I zasjest će kao onaj što topi srebro i pročišćava. Očistit će sinove Levijeve i pročitit će ih kao zlato i srebro, da prinose Jahvi žrtvu u pravednosti. ⁴Tad će biti draga Jahvi žrtva Judina i jeruzalemska kao u drevne dane i kao prvih godina.« Hramski logion koji govori o izgradnji novog Hrama, pa s time zahtijeva i novo svećeništvo, naglašava Ivan kada govori o hramu Isusova tijela (usp. Iv 2, 21).³⁷

Za pravo razumijevanje »čišćenja« Hrama i citata Iz 56, 7 potrebno je analizirati sinoptičke tekstove jer citat govori samo o Hramu kao domu molitve za sve narode.

³³ Usp. G. THEIßEN – A. MERZ, *Der historische Jesus*. Ein Lehrbuch, Göttingen, ³2001., 380–383.

³⁴ Usp. L. OBERLINNER, *Zašto je Isus morao umrijeti?*, Zagreb, 2004., 42–44; ISTI, »Der Weg Jesu zum Leiden«, u: *Jesus von Nazaret – Spuren und Konturen*, Stuttgart, 2004., 305–307.

³⁵ Usp. L. OBERLINNER, *Zašto*, 46–48; ISTI, »Weg«, 316–317.

³⁶ Usp. A. VANHOYE, *Sacerdoti antichi e nuovo sacerdote*. Secondo il Nuovo Testamento, Leumann, 1990., 45.

³⁷ Usp. *isto*, 48.

Summary

THE HOUSE OF PRAYER FOR ALL PEOPLE (IS 56:7)

An analysis of Masoretic texts & Septuagintine as a hermeneutic precondition of the New Testament

This exegetical paper will study the meaning of Is 56:7. The text appears cited in the synoptic Gospels (cf. Mk 11:17; Mt 21:13; Lk 19:46). In order to properly understand the citation it is important to know what the hagiographers thought while they had the wider context of the cited text before their eyes. Our first task then is to set the limits of the pericope that this citation belongs to in TM and LXX. Commentaries usually stop at Is 56:8, they indicate that the whole text is Is 56:1–8. The void, which we find in the codex B 19^A (L) after v. 9, encourages us to consider that the whole text should be Is 56:1–9. Respectively, we have limited the actual micro context according to the liturgical reading in Is 56:6–9, hence the originality and uniqueness of this study. At first, it is worthwhile seeing the original TM, Is 56:5–9 and its exegesis. Based on it we came to key prayers, these being: strangers, the banquet, joining and House of Prayer. We refer to a text that is heard in the liturgy. The Evangelists however, do not use the original but the Greek text. It is important to notice each distancing from the original as it can change the meaning that has a decisive influence on texts in the New Testament. Based on key-motives, we can conclude that according to the TM and the LXX Is 56:9, the Temple of the House of Prayer is for all people. Yahweh will gather the scattered people of Israel and other (pagan) peoples. All are invited to the banquet that has a celebratory and not sacrificial character.

Key words: Is 56:7, House of prayer, peoples, banquet, synoptic.